

Podjela Berlina u hladnom ratu

Stanko, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:540158>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Borna Stanko

PODJELA BERLINA U HLADNOM RATU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

BORNA STANKO

PODJELA BERLINA U HLADNOM RATU

ZAVRŠNI RAD

Mentor: Doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Sumentor: Danijel Jurković, mag. educ. hist.

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. NJEMAČKO PITANJE.....	2
2.1. SAVEZNIČKI DOGOVORI O POSLIJERATNOJ NJEMAČKOJ	2
2.2. NJEMAČKA U SREDIŠTU HLADNORATOVSKOG SUKOBA	4
3. POSLIJERATNI BERLIN I PODJELA NA ČETIRI SEKTORA.....	5
4. PODJELA BERLINA NA DVA DIJELA.....	8
4.1. ZAPADNI BERLIN	8
4.2. ISTOČNI BERLIN	10
5. RUŠENJE BERLINSKOG ZIDA I UJEDINJENJE NJEMAČKE	12
6. ZAKLJUČAK.....	14
7. KORIŠTENA LITERATURA	15

1. UVOD

Hladni rat obilježio je međunarodne odnose u razdoblju od završetka Drugog svjetskog rata do pada komunizma. Sukob u kojem su u prvom planu bili SAD i SSSR kao dvije najmoćnije svjetske sile, zahvatio je cijeli svijet. Borba za širenje vlastitog utjecaja i oblikovanje poslijeratnog svijeta vodila se u političkim, ekonomskim, vojnim, društvenim, kulturološkim i inim sferama. U nekim zemljama vođeni su građanski ratovi između snaga koje su s jedne strane podupirali Amerikanci, a s druge Sovjeti. Međutim, do rata između dvije sile, koji bi s obzirom na razvoj naoružanja i vojne tehnike vjerojatno bio nuklearni, nije došlo. Ipak, bilo je nekoliko događaja koji su ozbiljno zaprijetili svjetskoj sigurnosti i zamalo uzrokovali novi, ovoga puta još brutalniji svjetski sukob. Godinu i pol nakon neuspjele invazije na Kubu, koja je za cilj imala rušenje tamošnje komunističke vlasti predvođene revolucionarom Fidelom Castrom, svijet je bio na rubu rata za vrijeme kubanske raketne krize (1962). U tih dva tjedna koliko je kriza trajala, nuklearni rat SAD-a i SSSR-a bio je bliži no što će ikada kasnije biti. Na europskom kontinentu, najveći problem predstavljalo je berlinsko pitanje. Prateći savezničku podjelu Njemačke na četiri dijela, odnosno okupacijske zone, Berlin je podijeljen po istom principu. Nakon 1949. i ujedinjenja zapadnih dijelova grada, nastao je jedinstveni Zapadni Berlin. U vremenima koja su uslijedila, nekoliko puta došlo je do ozbiljnog političkog sukoba SAD-a i SSSR-a vezanog uz položaj Njemačke, ali prvenstveno Berlina, kao grada gdje su dvije sile bile najbliže jedna drugoj. Ovaj rad će, promatrajući paralelno podjelu Njemačke i Berlina, jer su ta dva procesa neodvojiva, nastojati objasniti kako je došlo do podjele Berlina prvo na dva, pa na četiri dijela. Tko je vodio politiku obje strane, i kakvu? Kakvi su bili odnosi dvaju njemačkih vlasti prema svojim glavnim saveznicima, te ujedno i svojim nadređenima? Da bi se što kvalitetnije odgovorilo na ova i brojna druga pitanja, pri izradi ovoga rada bit će korišteni znanstveni radovi i djela prvenstveno autora koji su se pobliže bavili tematikom Berlina i njegove važnosti u hladnoratovskom sukobu, ali i onih koji su se bavili hladnoratovskim razdobljem u cjelini; u svrhu objašnjavanja šireg konteksta.

2. NJEMAČKO PITANJE

2.1. SAVEZNIČKI DOGOVORI O POSLIJERATNOJ NJEMAČKOJ

Još za vrijeme Drugog svjetskog rata, saveznici su započeli razgovore oko toga što napraviti s Njemačkom u slučaju pobjede. Načelno je dogovoreno kako će četiri sile: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Sovjetski Savez i Francuska zajedno upravljati Njemačkom. Bit će podijeljena na četiri dijela, od kojih će svaki biti dodijeljen jednoj pobjednici na upravljanje. Granice će biti određene otprilike prema tome gdje će se koja vojska nalaziti u trenutku susreta s drugom savezničkom vojskom.¹ Konačni dogovor oko ovog pitanja iščekivao se na kraju rata. Već su tada postojale nesuglasice oko poslijeratnog uređenja Europe i svijeta. SAD, kao najmoćnija zapadna zemlja, i SSSR imali su argumente koji im idu u prilog pri traženju vodeće pozicije u međusobnim pregovorima. SAD je u tom trenutku bio jedina nuklearna sila na svijetu, što im je dalo neupitnu prednost u odnosu na Sovjetski savez.² S druge strane, Sovjeti su napredovali u Europi i time širili svoju sferu interesa na istoku kontinenta kako bi stvorili veliko vlastito obrambeno područje.³ Kako bi izjednačili odnos snaga odlučili su proizvoditi vlastito nuklearno oružje u čemu su bili poprilično uspješni.⁴ Unatoč tome, budući da je rat još trajao, prevladala je potreba za suradnjom. Od 4. do 11. veljače 1945. održana je konferencija u Jalti na kojoj je dogovorena okupacija i zajednička uprava nad poraženom Njemačkom nakon rata. Oko pitanja ratne odštete postojale su određene nesuglasice. Sovjeti su zahtijevali da im Njemačka plati veliki iznos, dok je SAD smatrao da bi to uvelike oslabilo Njemačku i njene šanse za ekonomskim oporavkom, tako da točan iznos nije dogovoren.⁵ Kako je rat završio njihovom pobjedom i bezuvjetnom kapitulacijom Trećeg Reicha, saveznička „Velika trojka“ sastala se posljedni put. Otprilike dva mjeseca nakon njemačkog potpisivanja bezuvjetne kapitulacije, čelnici zemalja pobjedničke koalicije sastali su se u Potsdamu. Gradu koji se nalazi u istočnoj Njemačkoj, 20 kilometara jugozapadno od Berlina.⁶ Prije početka konferencije, Sovjeti su uredili grad u vlastitoj propagandnoj maniri, postavljajući posvuda velike plakate Staljina, Marxa, Lenjina i ostalih. I lokacija samog mjesta sastanka, budući da se radilo o teritoriju pod sovjetskom kontrolom, odavala je Staljinovu poruku zapadnim

¹ MAY, „America's Berlin: Heart of the Cold War”, 148.

² TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 39-40.

³ WESTAD, *Povijest Hladnog rata*, 87.

⁴ Isto, 111-112.

⁵ PAINTER, *Hladni rat; Povijest međunarodnih odnosa*, 26-27.

⁶ „Potsdam”

saveznicima: na njegovom su terenu i on je taj koji će imati inicijativu u razgovorima. U otprilike dva tjedna koliko je trajala konferencija, od 17. srpnja do 2. kolovoza, dogovoreno je postupanje u skladu s procesima koje je trebalo provesti u poraženoj, poslijeratnoj Njemačkoj: demilitarizacija, denacifikacija, deindustrijalizacija, decentralizacija i demokracija.⁷ Njemačkoj je oduzet dio teritorija na istoku od kojeg je većina dodijeljena Poljskoj.⁸ Osim korištenja reursa iz vlastite okupacijske zone, Sovjetima je pripalo i 25% iz zapadnih okupacijskih zona.⁹ Potvrđena je podjela na: američku, britansku, francusku i sovjetsku okupacijsku zonu. Područjem će zajednički upravljati Savezničko kontrolno vijeće koje će činiti vojni zapovjednici svake zone. Ono što je predstavljalo izvor problema jest činjenica da se odluke donose jednoglasno. Kako je rat bio gotov, više nije postojala potreba za suradnjom zapadnih saveznika i Sovjeta. Razmimoilaženje u stavovima oko uređenja poslijeratne Njemačke bilo je sve veće što će dovesti do prestanka suradnje.¹⁰

⁷ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 39.

⁸ Isto, 45.

⁹ FARQUHARSON, "Marshall Aid and British Policy on Reparations from Germany, 1947 – 1949", 361.

¹⁰ SHLAIM, "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War", 123-124.

2.2. NJEMAČKA U SREDIŠTU HLADNORATOVSKOG SUKOBA

U hladnoratovskom nadmetanju SAD-a i SSSR-a, ključni ulog u Europi predstavljala je Njemačka. I ne samo u Europi, već je predstavljala jedno od središta sukoba uopće. Važan geostrateški položaj u srcu Europe, te veliki industrijski potencijal bili su glavni razlozi. I Amerikanci i Sovjeti u početku su se nadali da će jednog dana doći do ujedinjenja Njemačke koja će biti pod njihovim utjecajem, što bi im donijelo poptunu dominaciju u Europi. Kako je vrijeme prolazilo, a Sovjeti i zapadni saveznici učvršćivali svoje položaje u okupacijskim zonama koje su kontrolirali, razdvojenost tih područja bila je sve veća.¹¹ Staljinova ideja o ujedinjenoj Njemačkoj koja bi bila pod sovjetskim utjecajem činila se sve nedostižnijom. S druge strane, zapadni čelnici nastupili su pragmatično. Trebalo je sačuvati ono što su tada imali.¹² Zato je pokrenut proces ekonomskog oporavka kroz načela slobodnog tržišta.¹³ Marshallov plan, čiji je tvorac bio američki general George C. Marshall, predstavljao je plan oporavka razrušene i depopularizirane Europe američkim novcem. Procjenjuje se da je u četiri godine, od 1948. do 1952., u oporavak Europe uloženo oko 13,2 milijarde dolara. Zapadnoeuropske države od toga su imale ogromne koristi, dok zemlje istočne Europe nisu jer im je Sovjetski Savez zabranio primanje pomoći. Zapadna Njemačka, odnosno tri zapadne okupacijske zone, dobile su oko 1,4 milijarde dolara. To je omogućilo kasniji veliki ekonomski rast koji će postati poznat kao zapadnonjemačko ekonomsko čudo.¹⁴ Još jedan cilj bio je dobiti naklonost onih dijelova Njemačke pod vlastitom kontrolom.¹⁵ Za razliku od zapadnih sila, Sovjetima nije bilo u interesu ekonomski oporaviti i razviti svoj dio Njemačke. Najvažnije im je bilo naplatiti veliku ratnu odštetu putem koje bi se pokušalo obnoviti sovjetsko gospodarstvo. U tu svrhu, preostala njemačka industrija odnosila se iz Njemačke i premještala u Sovjetski Savez. Do 1947., 11 800 kilometara željezničke pruge i 30% industrijskih kapaciteta iznijetih iz sovjetske zone nije ostavilo izgledne šanse da će se taj dio Njemačke oporaviti.¹⁶ Marshallov plan, osim ekonomskog oporavka, polučio je i slabljenje komunističkih partija diljem zapadne Europe.¹⁷ Do tada su imale značajnu podršku prvenstveno Francuskoj i Italiji, ali i u Belgiji, Norveškoj i Finskoj.¹⁸ Unatoč vlastitoj snazi, komunističke partije na zapadu, zbog Staljinovih naredbi, nisu revolucionarno djelovale. Smatrao je da će za to doći trenutak nakon što zapadne

¹¹ SHLAIM, "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War", 124.

¹² TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 70.

¹³ SHLAIM, "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War", 124.

¹⁴ "Marshallov plan"

¹⁵ WAGNER, "The Decision to Divide Germany and the Origins of the Cold War", 156.

¹⁶ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 33.

¹⁷ WESTAD, *Povijest Hladnog rata*, 123.

¹⁸ Isto, 84.

kapitalističke sile međusobno zarate zbog širenja vlastitog utjecaja i moći.¹⁹ Da bi osnažili obranu zapadnih dijelova Njemačke od sovjetskog utjecaja, zapadni saveznici su, 23. svibnja 1949. ujedinili svoje tri okupacijske zone, čime je nastala Savezna Republika Njemačka.²⁰ Iako su obje strane, i zapadna i sovjetska, isticali pravo na legitimitet Berlina kao svog glavnog grada, a u budućnosti možda i glavnog grada ujedinjene Njemačke, iz objektivnih razloga novonastala država morala je odabrati drugo središte, grad Bonn. Nova država imala je sustav parlamentarne demokracije. Nakon prvih izbora, kancelar je postao Conrad Adenauer, čelnik Kršćansko-demokratske unije. Odgovor Sovjeta uslijedio je 7. listopada 1949., kada su stvorili drugu njemačku državu, Njemačku Demokratsku Republiku (DDR). I tamo su održani izbori, ali u klasičnom komunističkom stilu.²¹ Samo jedna lista, koju čine stranke „ujedinjenog bloka“ pod apsolutnom kontrolom moćnog SED-a, koji je nastao ujedinjenjem Komunističke partije Njemačke (KPD) i Socijaldemokratske partije (SPD).²² Glasalo se za ili protiv liste. Rezultati su bili iznenađujuće neupješni za komuniste, budući da je za SED glasalo „samo“ 66% glasača. Na sljedećim izborima, potpora vladajućoj koaliciji porasla je na 90%.²³ SED će nastaviti vladati komunističkom njemačkom državom do njezinog samog kraja. Prvi predsjednik postao je Wilhelm Pieck, čelnik bivše Komunističke partije Njemačke, a premijer je postao čelnik bivše Socijaldemokratske stranke, Otto Grotewohl, u skladu s kompromisom između dvije stranke pri njihovom ujedinjenju. Unatoč tome, stvarnu moć i vodeći položaj u novonastaloj državi imao je najistaknutiji njemački komunist i generalni sekretar SED-a, Wilhelm Ulbricht.²⁴ Zapad, prvenstveno SAD i SSSR konstantno su se sukobljavali oko njemačkog, to jest berlinskog pitanja. Problem položaja Njemačke i Berlina cijelo vrijeme je postojao, samo što je nekad bio u prvom planu, a nekad je bio „zamrznut“. Unatoč napetostima, do rata između dvije njemačke države te njihovih glavnih saveznika, odnosno nadređenih nije došlo. Upravo to je jedan od temeljnih postulata hladnoratovskog sukoba – balansiranje na rubu (nuklearnog) sukoba i postizanje pritom političkih i strateških uspjeha koristeći se stalnom prijetnjom rata, odnosno uvjerenjem suparničke strane vlastitom spremnošću za isti.²⁵

3. POSLIJERATNI BERLIN I PODJELA NA ČETIRI SEKTORA

¹⁹ Isto, 84-85.

²⁰ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 67.

²¹ Isto, 68.

²² Isto, 43-44; 68.

²³ Isto, 68.

²⁴ Isto, 68-69.

²⁵ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 73.

Podjelu Njemačke na četiri okupacijske zone pratila je podjela Berlina na četiri sektora. Savezničke sile upravljale su svaka svojim sektorom, uz određena zajamčena prava u ostalim sektorima. Podjela Berlina ipak je specifična jer se radi o površinski manjem i jedinstvenom području koje je razdijeljeno na četiri dijela. Još za vrijeme rata, u sklopu poslijeratne podjele Njemačke, tri saveznice: SAD, Velika Britanija, i SSSR, dogovorili su podjelu Berlina. Dogovori su vođeni u sklopu Europske savjetodavne komisije (EAC = European Advisory Commission) osnovane 1944. Dogovoreno je da će Središnja saveznička komisija, koja će upravljati okupiranom Njemačkom, biti smještena upravo u Berlinu. Berlinom će upravljati Kommandatura, kolektivno savezničko tijelo u kojem su odluke morale biti donesene jednoglasno. Također, nije postignut nikakav formalni dogovor koji bi točno regulirao pravo pristupa zapadnih saveznika Berlinu.²⁶ Naknadno je, 23. lipnja 1945. dogovor postignut, kojim se Amrikancima dozvolio ulazak u Berlin.²⁷ Vojnici zapadnih saveznika, unatoč brojnim opstrukcijama sovjetske strane, došli su u Berlin u srpnju.²⁸ Zajednička kontrola nije funkcionirala te su sve saveznice učvršćivale svoje položaje u vlastitim sektorima. Francuska okupacijska zona obuhvaćala je sjeverozapadni dio grada, američka jugozapadni, a britanska prostor između francuske i američke zone. Unatoč dogovoru, Sovjeti su jedno vrijeme bili jedina sila u Berlinu, i to su nastojali što bolje iskoristiti. Berlin je pretrpio teške demografske i ekonomske posljedice rata, pa je Sovjetima bilo važno što prije vratiti grad u život.²⁹ Za vrijeme sovjetske kontrole Berlina, prije dolaska zapadnih saveznika, uprava nad gradom povjerena je Walтеру Ulbrichtu. Nakon pohađanja Lenjinove komunističke škole u Moskvi, već 1920-ih postaje dio vodstva KPD-a. Za vrijeme Gestapovih čistki pobjegao je u Moskvu, pa u Pariz gdje se priključio vodstvu stranke u egzilu. Iako nominalno druga osoba u hijerarhiji Partije, iza Wilhelma Piecka, komunista starije garde koji je organizirao stranku u egzilu, Ulbricht je već tada bio vodeća ličnost njemačkih komunista.³⁰ Berlinom je pred kraj rata, točnije od 24. travnja 1945., upravljao sovjetski general Nikolai Berzarin.³¹ Stvari su bile jasno postavljene. Sovjetskim dijelovima Njemačke upravljala je Sovjetska vojna administracija. Njemački komunisti podređeni su njima i izvršavat će njihove naredbe.³² Uprava nad Berlinom, 1. svibnja 1945., prepuštena je dakle Ulbrichtu i njegovim suradnicima. Ulbricht je dobio zadatak da što prije uspostavi gradsku administraciju pod kojom će grad ponovno funkcionirati.

²⁶ Isto, 36-37.

²⁷ Isto, 38.

²⁸ Isto, 36.

²⁹ Isto, 32.

³⁰ Isto, 30-31.

³¹ Isto, 31.

³² Isto, 33; 36.

Sovjeti su htjeli pokazati se sposobnima pred zapadnim saveznicima, ali i pred lokalnim stanovništvom.³³ Ostvarivanje pozitivnog dojma bilo je nemoguće s obzirom na ponašanje sovjetskih trupa od ulaska u Berlin. U Berlinu, kao središtu središtu poraženog Trećeg Reicha, osveta je bila veća i snažnija nego drugdje. Vojnici Crvene armije po konačnom zauzeću grada radili su što su htjeli. Osim pljački i uništavanja, najgori primjer bila su poznata masovna silovanja. Neke procjene govore da je silovano oko 20 000 žena, od kojih su neke i ubijene.³⁴ Na kraju krajeva, stanovništvo je bilo izrazito negativno nastrojeno prema njima zbog takvog ponašanja.³⁵ Ponovna uspostava svakodnevnog funkcioniranja grada, ublažila bi sliku o njima, smatrali su Sovjeti, ali i njemački komunisti.³⁶ Gradsku upravu uspostavili su na način da su položaje podijelili svojim ljudima, ili onima za koje su znali da će slušati njihove naredbe i neće stvarati probleme. Službeno, na čelu grada bio bi ne-komunist a pozicije su dijeljene i političarima koji su pripadnici drugih stranaka, poput Socijaldemokratske partije ili Narodne stranke, a sve shodno tome u kojem djelu grada živi kakvo stanovništvo (u klasnom smislu).³⁷ Najvažnije je bilo to što su na zamjenskim pozicijama bili komunisti zbog čega su držali stvarnu moć u svojim rukama. Kontrola nad školstvom i represivnim aparatom bila im je najvažnija. O naravi ustrojenog političkog sustava i političke vlasti u gradu, najbolje svjedoči izjava samoga Waltera Ulbrichta: „Mora izgledati demokratski, ali mi moramo imati sve u našim rukama“.³⁸ Sovjeti su, u revitalizaciji funkcioniranja grada, imali određene upjehe na početku. Ljudi su većinom dobivali hranu, neke mjere su učinjene da se vrate kulturne aktivnosti, uspostavljene su prve novine (propagandne), i skupljeni su ljudi koji će obavljati poslove nužne da se grad ponovno vrati u život.³⁹ Nakon dolaska zapadnih saveznika u svoje sektore, svaka okupacijska sila počela je s uspostavom političkog života i provođenjem vlastitih ekonomskih strategija.

³³ Isto, 31-33.

³⁴ Isto, 98.

³⁵ PAINTER, *Hladni rat; Povijest međunarodnih odnosa*, 32.

³⁶ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 31-33.

³⁷ Isto, 35-36.

³⁸ Isto, 36.

³⁹ Isto, 34-35.

4. PODJELA BERLINA NA DVA DIJELA

4.1. ZAPADNI BERLIN

Temeljna pretpostavka politike zapadnih zemalja, a prvenstveno SAD-a, prema Berlinu jest ta da grad ne smije pasti pod sovjetski utjecaj. Problem je predstavljao položaj samog grada koji se nalazi oko 160 kilometara unutar sovjetske zone. Sovjeti su u svom sektoru, za razliku od zapadnih saveznika u svojim, imali veliku koncentraciju vojnih snaga zbog čega su bili u prednosti. Gotovo sve vojne postrojbe koje su dočekale kraj rata na njemačkom teritoriju, SAD i VB su demobilizirali. Na primjer, većinu američke vojske u Njemačkoj sačinjavali su slabo obučeni novaci kojih je bilo toliko da su mogli oformiti manje od dvije i pol divizije. U usporedbi s Crvenom armijom, koja je imala 175 divizija u punoj ratnoj spremi, to se činilo potpuno beznačajnim.⁴⁰ Kako bi spriječili potpunu sovjetsku kontrolu nad cijelim gradom, političari na zapadu shvatili su da je važno ekonomski oporaviti i osnažiti grad kako bi se nadjačao i odbacio komunistički pritisak i započela integracija zapadnih dijelova Njemačke i Berlina u zapadni svijet.⁴¹ U tu svrhu, u lipnju 1948. zapadne okupacijske sile odlučile su provesti određene ekonomske reforme. Najznačajnija točka bila je ujedinjenje zapadnih sektora Berlina (kao i zapadnih okupacijskih zona Njemačke) u jedinstvenu ekonomsku zonu u kojoj će se koristiti nova valuta, *Deutsche Mark* (DEM), odnosno njemačka marka.⁴² To je ujedno predstavljalo i početak procesa stvaranja Zapadnog Berlina. Prvi korak napravljen je 29. svibnja 1947. kada su SAD i VB oformili takozvanu Bizoniju, jedinstvenu ekonomsku zajednicu koja je predstavljala jedno tržište čime su postavljeni preduvjeti za veliki ekonomski rast koji je uslijedio. Francuska, treći zapadni saveznik, imala je drugačije ideje po pitanju njemačke budućnosti zbog čega, barem u početku, nije pristupila procesu stvaranja jedinstvenog, zapadnog Berlina. Zbog ne samo nedavnih, već i ranijih međusobnih povijesnih iskustava i rivalstava, odgovarala joj je što je više moguće oslabljena Njemačka.⁴³ Također, Francuzi su imali i pretenzijskih težnji prema dijelovima njemačkog teritorija. No, francusko vodstvo na kraju je pristalo zbog toga što su vjerovali da kroz ujedinjenu Europu, pa i s Njemačkom, mogu ostvariti vlastitu korist.⁴⁴ Također, vidjeli su veliku prijetnju u možebitnoj

⁴⁰ MAY, "America's Berlin: Heart of the Cold War", 149.

⁴¹ WESTAD, *Povijest Hladnog rata*, 120.

⁴² MAY, "America's Berlin: Heart of the Cold War", 150.

⁴³ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 42.

⁴⁴ MACDONOGH, *After the Reich; From the Liberation of Vienna to the Berlin Airlift*, 270; 274.

sovjetskoj dominaciji nad Njemačkom.⁴⁵ Pridruživanjem francuskog sektora, nastala je Trizonia, a kao rezultat potpunog ujedinjenja tri zapadnog sektora, nastao je Zapadni Berlin. Sovjete je ovaj potez razljutio te je ubrzo uslijedila njihova agresivna i neprijateljska reakcija. Nastupila je sovjetska blokada Berlina. Sovjeti su s blokadom počeli 24. lipnja 1948. Svi cestovni i željeznički prometni putovi prema gradu bili su zatvoreni. U vrhu američke vojne i civilne administracije postojala su oprečna razmišljanja o tome kako riješiti ovaj problem. Međutim, predsjednik Truman smatrao je sva rješenja nedostatnim, te je odlučio provesti vlastiti plan. Njegov glavni civilni savjetnik, George C. Marshall, najavio je daljnje ekonomsko jačanje Berlina i nastavak suradnje. Najavljeno je i opskrbljivanje Berlina i njegovih stanovnika hranom i gorivom zračnim putem.⁴⁶ Zračna pomoć počela je 26. lipnja.⁴⁷ Sama operacija predstavljala je složen i zahtjevan proces. Iz tog razloga, povjeren je jednom od najcijenjenijih američkih generala, Curtisu Lemayu. Saveznički avioni kretali su iz Hamburga, Hanovera i Frankfurta. Slijetali su na aerodrome u zapadnim okupacijskim zonama; Tempelhof u američkoj zoni, Tegel u francuskoj zoni i Gatow u britanskoj zoni. Blokada je završila 12. svibnja iduće godine, nakon čega je ponovno, uz određena ograničenja, uspostavljen cestovni i željeznički promet prema Berlinu.⁴⁸ Zapad je mogao biti zadovoljniji razvojem događaja od Sovjeta. Amerikanci su odlučnim pristupom i uspješno provedenom akcijom spriječili pad Berlina u sovjetske ruke čime se nastavio proces integracije dijela Berlina, kao i Njemačke, u zapadne političke i ekonomske sustave. Štoviše, pritisak Sovjeta na zapadne saveznike učvrstio je njihov stav o pomoći Berlinu i uzrokovao njihov oštrij nastup u daljnjim pregovorima.⁴⁹ U simboličkom smislu, od velike važnosti za cjelokupnu Zapadnu Njemačku, a prvenstveno za zapadni Berlin, bio je posjet američkog predsjednika Johna Fitzgeralda Kennedyja Berlinu 1963. Njegovo pojavljivanje i govori u gradu ostavili su veliki psihološki utjecaj na građane Zapadnog Berlina. Bili su ohrabreni činjenicom da ih je predsjednik najmoćnije svjetske sile došao posjetiti i podržati.⁵⁰

⁴⁵ WAGNER, "The Decision to Divide Germany and the Origins of the Cold War", 184.

⁴⁶ MAY, "America's Berlin: Heart of the Cold War", 150.

⁴⁷ MACDONOGH, *After the Reich; From the Liberation of Vienna to the Berlin Airlift*, 528.

⁴⁸ MAY, "America's Berlin: Heart of the Cold War", 151.

⁴⁹ SPENCER, "Berlin, the Blocade and the Cold War", 390.

⁵⁰ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 338-341.

4.2. ISTOČNI BERLIN

Njemačka Demokratska Republika nastala je 7. listopada 1948. Središnja vlada, koja je preuzela većinu funkcija Sovjetske vojne administracije, smještena je u istočnom Berlinu, koji je naslijedio sovjetski sektor.⁵¹ Ekonomski problemi prisutni u istočnoj Njemačkoj opterećivali su i istočni Berlin, što je rezultiralo odlaskom velikog broja stanovništva. Razloga za odlazak bilo je puno. Građanske i političke neslobode, ekonomska nerazvijenost, represivni sustav vlasti, nemogućnost mladih ljudi da se obrazuju, razdvojenost od obitelji, i brojni drugi. Uzimajući sve navedeno u obzir, razumljivo je da su mladi ljudi bili ti koji su se najčešće odlučili na odlazak. Gubitak obrazovane i školovane radne snage teško je utjecao na gospodarstvo Istočne Njemačke. Da bi zaustavilo egzodus stanovništva, vodstvo Istočne Njemačke odlučilo je to učiniti gradnjom fizičkih barijera oko Istočnog Berlina.⁵² Tijekom procesa izgradnje, nastavili su se odlasci stanovništva. Takav razvoj situacije zahtjevao je neprestavo učvršćivanje i jačanje graničnih barijera. Na kraju krajeva, to je rezultiralo izgradnjom poznatog Berlinskog zida, koji će predstavljati konačni oblik fizičke razdvojenosti Istočnog i Zapadnog Berlina. Idejni začetnik fizičkog utvrđivanja granice bio je Walter Ulbricht. Unatoč tome što su konstantno uvedena razna ograničenja kojima se onemogućavao ulazak ne samo civila u istočni Berlin i obrnuto, nego i otežavao ulazak službenog savezničkog osoblja u istočni dio grada, ni stanovništvo ni politika na Zapadu nisu vjerovali da će uistinu doći do podizanja barijera na granici. Čak ni činjenica da su zapadni obavještajci, kao i BND (obavještajna služba Savezne Republike Njemačke) imali informacije da se oko granice na istočnoj strani nešto događa, nisu ih uspjeli razuvjeriti. No, vodstvo DDR-a to je vidjelo kao idealan način za rješavanje vlastitih problema. Kako je Narodna Republika Njemačka po svemu sudeći bila sovjetska satelitska država, za bilo kakav odlučniji i oštriji potez, Ulbricht je trebao dozvolu Sovjeta. Nakon neprestanog lobiranja u Moskvi, da se granica nekako mora zatvoriti, od sovjetskog lidera Nikite Hruščova je početkom kolovoza dobio dozvolu za provedbu svoje ideje.⁵³ Postavljanje fizičkih barijera počelo je 13. kolovoza 1961.⁵⁴ Jedna od najvažnijih stvari prije i na samom početku provedbe operacije bila je zadržati razinu tajnosti, prvenstveno u vlastitim redovima. Operativni dio operacije bio je povjeren Erichu Honeckeru. Honecker je do tada obnašao niz visokih funkcija, koje su sve vezane uz partijsku i državnu sigurnost. Nadgledao je izgradnju zida, a smatra se i njegovim tvorcem budući da je bio zadužen za

⁵¹ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 68-69.

⁵² Isto, 160-161.

⁵³ Isto, 154.

⁵⁴ Isto, 161.

operativni dio operacije. Sve obavještajne, policijske, vojne i paravojne organizacije i postrojbe dobile su svoje zadatke. Zadaća Stasija bila je spriječiti eventualnu pobunu stanovništva. Također, morali su provjeriti pouzdanost i spremnost vlastitih policijskih i vojnih postrojbi zbog toga što se dio njih pridružio velikom štrajku radnika 1953.⁵⁵ Oko 10.000 pripadnika raznih postrojbi policije zatvorilo je sve pješačke i cestovne prometne puteve prema zapadnom Berlinu osim onih 13 koji su bili predviđeni za prijelaz. Vojne postrojbe od ukupno 7.350 vojnika, 240 tenkova i 320 oklopnih vozila imale su zadatak spriječiti pokušaj probijanja granice ostatka Istočne Njemačke sa zapadnim Berlinom.⁵⁶ U početnim trenucima operacije, situacija je za vodstvo DDR-a prošla iznenađujuće dobro. Nije bilo velikih, organiziranih okupljanja stanovništva ni pobune protiv odluka vlasti. Ipak, postojao je stalno prisutan problem bježanja građana na zapad.⁵⁷ S druge strane, u zapadnom Berlinu bijesno stanovništvo počelo se okupljati i izražavati svoje nezadovoljstvo. Vodećim akterima priče, Amerikancima i Sovjetima, bilo je najvažnije da situacija ne eskalira. Prvenstveno se mislilo na moguće nepromišljene poteze bijesnih građana koji bi mogli dovesti do ozbiljnijeg, pa i oružanog sukoba. Iz tog trzloga zapadnonjemačka policija imala je zadaću sa svoje strane granice spriječavati ljude od stvaranja incidenata udaljavajući ih od granice.⁵⁸ Mladi su se počeli okupljati i na istoku i iznositi stavove koji nisu išli na ruku Partiji, a po cijelom gradu bili su Stasijevi agenti koji su pazili da nezadovoljstvo ne eskalira. Nakon prvotnog učvršćivanja granice bodljikavom žicom i ogradom, betonskim blokovima i slično, vodstvo DDR-a imalo je oprečna ratzmišljanja i nije bilo u potpunosti sigurno kako zid mora izgledati i koliko mora biti velik.⁵⁹ Unatoč tome, izgradnja zida počela je 18. kolovoza.⁶⁰ Zida kojeg su u Istočnoj Njemačkoj nazivali „antifašističkim obrambenim zidom“⁶¹. U potrazi za boljim životom veliki broj Nijemaca bježao je iz istočnog u zapadni dio grada. Najbrži put do Zapadne Njemačke bio je upravo preko berlinske granice. Nažalost, nisu svi uspjeli u svom naumu. Brojevi žrtava variraju. Od 125 do 227, ovisno o tome tko je iznio te podatke.⁶²

⁵⁵ Isto, 158.

⁵⁶ Isto, 161-162.

⁵⁷ Isto, 173.

⁵⁸ Isto, 179.

⁵⁹ Isto, 266.

⁶⁰ Isto, 234.

⁶¹ AHONEN, „The Berlin Wall and the Battle for Legitimacy in Divided Germany“, 45.

⁶² TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 442.

5. RUŠENJE BERLINSKOG ZIDA I UJEDINJENJE NJEMAČKE

Krajem 80-ih godina, svi nagomilani problemi Istočne Njemačke počeli su izlaziti na vidjelo. Društveno-politički sustav temeljen na represiji nad vlatitim stanovništvom i komunistički modeli u ekonomiji došli su na naplatu. Odljev stanovništva tih godina bio je sve veći. Na zapad se odlazilo preko drugih komunističkih zemalja poput Mađarske i Čehoslovačke. Te zemlje dopustile su pružanje azila Nijemcima koji su ondje došli koristeći pravo na turistička putovanja u druge komunističke zemlje, prozване „prijateljskima“ od strane režima.⁶³ Izbjeglicama je bilo dozvoljeno da iz tih zemelja preko ističnonjemačkog teritorija dođu u Zapadnu Njemačku. Ljudi su u tm zemljama također odlazili u ambasade Zapadne Njemačke gdje su čekali dopuštenje za odlazak u Zapadnu Njemačku. Ambasade zapadnih zemalja u Istočnoj Njemačkoj također su bile pune Nijemaca koji su htjeli otići preko granice.⁶⁴ Kako je sve veći broj ljudi počeo odlaziti, vlast je odlučila ukinuti slobodne vize za Čehoslovačku što je rezultiralo velikim prosvjedima. Teška ekonomska situacija izmicala je kontroli. Velike pozajmice dobivene od Zapadne Njemačke više se nisu mogle vraćati.⁶⁵ Pomoć Sovjeta prestala je stizati. Novi čelnik SSSR-a, Mihail Gorbačov odlučio je svesti ekonomsku i političku pomoć na minimum. S obzirom da je Istočna Njemačka bila ovisna o pomoći SSSR-a i Zapadne Njemačke, a koje više nije bilo, država je bila na rubu bankrota.⁶⁶ Veliki prosvjedi diljem zemlje dali su naslutiti slabost režima, ali i kraj čvrste sovjetske potpore. Naime, Crvena Armija nije izlazila na ulice kako bi prosvjede nadgledala, i eventualno ih sprječila. Erichu Honeckeru ubrzo je došao kraj, budući da je reformska struja u vrhu partije smijenila njega i još par njegovih najbližih suradnika.⁶⁷ Nova vlast pokušala je provesti određene reforme u smjeru liberalizacije sustava, ali već je bilo prekasno. Nakon velikog pritiska građana, koji se manifestirao u masovnim prosvjedima, vlast je donijela odluku o provremenim mjerama za putovanja kojima u ona omogućena uz određeni birokracijski postupak, poput izdavanja privremenih viza.⁶⁸ Zapadni mediji pokrenuli su medijsku kampanju kojom su tvrdili kako je Njemačka Narodna Republika napokon otvorila granice.⁶⁹ Tisuće građana nagnule su na prijelazne točke. Izostala je reakcija vlasti u smjeru njihovog sprječavanja, pa je masa ljudi prešla u Zapadni Berlin.⁷⁰ Ovi događaji bili su uvod u rušenje Berlinskog zida, koje se odvalo

⁶³ TAYLOR, *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*, 404.

⁶⁴ Isto, 406-407.

⁶⁵ Isto, 408.

⁶⁶ Isto, 409.

⁶⁷ Isto, 410-413.

⁶⁸ Isto, 421-422.

⁶⁹ Isto, 425.

⁷⁰ Isto, 426-428.

u studenom 1989. te posljedičnog raspada Njemačke Demokratske Republike u ujedinjenja Njemačke 3. listopada 1990.⁷¹

⁷¹ Isto, 429-437.

6. ZAKLJUČAK

Hladnoratovski sukob predstavljao je jedinstven događaj, ili bolje rečeno skup događaja u povijesti. Sukob tijekom kojeg se ne vodi izravni rat, ali u kojem svakako ima pobjednika. To je potvrđeno prvenstveno na globalnoj razini. Sovjetski Savez raspao se kao i ideologija komunizma koju je izvezio diljem svijeta nastojeći pritom ostvariti svjetsku dominaciju. Sjedinjene Američke Države su kao predvodnik ujedinjenog Zapada, potvrdile status prve svjetske sile, te su pridonijele tome da novonastali Zapad, kao blisko povezano ekonomsko i političko područje, postane najrazvijenije područje na svijetu. Pojednostavljeno rečeno, pobjeda Amerikanaca, odnosno Zapada i poraz Sovjeta vidljivi su i na primjeru teme ovog rada – Berlinu u užem smislu, a Njemačkoj u širem. Komunistička njemčka država raspala se. Nastala je nova, ujedinjena Njemačka upravo onakva kakvu su je Amerikanci nakon kraja rata htjeli vidjeti. Politički, ekonomski i vojno integriranu u zapadni svijet u kojem su svi pod snažnim utjecajem Amerikanaca. Njemačka je nakon ujedinjenja postala prva ekonomska sila na europskom kontinentu, i time potvrdila da je hladnoratovski sukob SAD-a i SSSR-a oko njemačkih industrijskih i gospodarskih kapaciteta bio neminovnost u poslijeratnoj borbi za uređenje svijeta.

7. KORIŠTENA LITERATURA

MAY, Ernest R. "America's Berlin: Heart of the Cold War". *Foreign Affairs* 77 (1998.), br. 4: 148-160.

TAYLOR, Frederick. *The Berlin Wall; 13 August 1961 – 9 November 1989*. London: Bloomsbury, 2006.

WESTAD, Odd Arne. *Povijest Hladnog rata*. Zaprešić: Fraktura, 2021.

PAINTER, David S. *Hladni rat; Povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.

FARQUHARSON, John. "Marshall Aid and British Policy on Reparations from Germany, 1947 – 1949". *Review of International Studies* 22 (1996), br. 4: 361-379.

SHLAIM, Avi. "The Partition of Germany and the Origins of the Cold War". *Review of International Studies* 11 (1985), br. 2: 123-137.

WAGNER, R. Harrison. "The Decision to Divide Germany and the Origins of the Cold War". *International Studies Quarterly* 24 (1980), br. 2: 155-190.

MACDONOGH, Giles. *After the Reich; From the Liberation of Vienna to the Berlin Airlift*. London: John Murray, 2007.

SPENCER, Robert. "Berlin, the Blocade and the Cold War". *International Journal* 23 (1968), br. 3: 383-407.

AHONEN, Pertti. "The Berlin Wall and the Battle for Legitimacy in Divided Germany". *German Politics and Society* 29 (2011), br. 2 (99): 40-56.

Marshallov plan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=69450>

Potsdam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49798>